

*Maandblad der Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging
gevestigd te Amsterdam.*

Fauna in en om Noorwegen (I)

Voorwoord.

Ieder jaar weer trekken honderden in hun vakantietijd naar Noorwegen. Velen zullen er bij zijn, die een open oog en oor hebben voor wat daar leeft en groeit. Ongetwijfeld kan dit uitgestrekte land — bijna tienmaal zo groot als ons land — gerekend worden tot één der mooiste natuurlijke landschappen van ons aloude werelddeel. Hier vinden wij nog de rust van het bos, de stilte der fjorden en fjelden en de wijldheid der toendra. In een aantal nummers van „Natura” zal zover mogelijk een overzicht worden gegeven van de belangrijkste diersoorten die in het land van de middernachtzon voorkomen. Het geheel wordt als een levensgemeenschap in een zevental hoofdstukken summier behandeld. Uit de aard der zaak is het onmogelijk gebleken om de gehele Noorse fauna met al haar aspecten in deze rubriek uitvoerig te behandelen.

Toch hoop ik dat deze documentatie moge bijdragen tot een verdieping van de belangstelling voor dit prachtige land.

Hengelo (O.), nazomer 1963.

J. O. Wouda

Uitspraak van de Noorse dierennamen.

å als ao in dial. gaon (gaan)
æ als e in erg
au klank tussen au en eu
o vaak als oe
ø eu of u (als in put)
y als uu
d is stom voor s, na n en l en als slot-
medeklinker na r.
g voor i en y als j, anders g (als
Duits: gross)
gj als j
h is stom voor j en v
k voor i en y als ch-j

kj als ch-j; na een klinker als i, anders
j
sk voor i en j als sj
sj en skj als sj
tj als tch-j
u als uu of oe
v als w

Verklaring der tekens:

N: Noors (N: Norsk)
♂: mannetje (N: hann)
♀: wijfje (N: hunn)

NOORWEGEN

Dierenwereld van Noorwegen.

1. narwal (N: narhval); 2. veelvraat (N: jerv of fjellfras); 3. zadelrob (N: grønländssel); 4. pestvogel (N: sidensvans); 5. rendier (N: rein); 6. berglemming (N: lemen); 7. poolvos (N: fjellrev of polarrev); 8. mantelneeuw (N: svartbak); 9. wolf (N: ulv); 10. sneeuwwhoen (N: fjellrype); 11. bruine beer (N: brun bjørn); 12. sneeuwhaas (N: fjellhare); 13. parelduiker (N: storlom); 14. zeekoet (N: lomvi); 15. ijseend (N: havelle); 16. grauwe gans (N: grågås); 17. gewone zeehond (N: steinkobbe); 18. papegaaiduiker (N: lunde); 19. jan van gent (N: havsule); 20. zeearend (N: kongeørn); 21. lynx (N: gaupe); 22. wilde zwaan (N: sangsvane); 23. kraanvogel (N: trane); 24. alk (N: alke); 25. giervalk (N: jaktfalk); 26. noordse stormvogel (N: havhest); 27. eland (N: elg); 28. visotter (N: oter); 29. bruinvis (N: nise); 30. eekhoorn (N: ekorn); 31. visarend (N: fiskeørn); 32. vos (N: rødrev); 33. bosuil (N: kattugle); 34. bever (N: bever); 35. eidereend (N: ærfugl).

Ieder land, ja zelfs iedere streek heeft zijn eigen levensgemeenschappen. Noorwegen (N: Kongeriket Norge) met zijn typisch fjeldenlandschap — woeste door gletsjerosie afgeschaafde bergvlakten — maakt hierop geen uitzondering. Met het heerlijke zomerklimaat — een gevolg van de warme golfstroom — en met het imponerende wonderschone landschap, dat beheerst wordt door de bergen, neemt dit uitgestrekte land dan ook een bijzondere plaats in de rijen van de door „Moeder Natuur” gezegende naties in. Doordat het land nog zo rijk is aan natuurschoon in ongerepte staat, beseft men nog niet voldoende, waarom in bepaalde streken afstand moet worden gedaan van vestiging en exploitatie. Vorming van natuurreservaten kan daarom slechts tot op zekere hoogte — ook wegens het ontbreken van de nodige middelen — worden ondernomen.

Het merendeel der Noorse reservaten behoort dan ook tot de reservaten met voornamelijk een beperkt doel, bijvoorbeeld van geologische, botanische of zoölogische aard.

Het gemengde bos biedt meer levensmogelijkheden voor de Noorse fauna.

De Levensgemeenschappen

Het spreekt vanzelf, dat in Noorwegen, evenals elders, een nauwe samenhang bestaat tussen de planten- en dierenwereld. De flora in Noorwegen is zeer interessant te noemen. Het aantal waargenomen soorten hogere planten in Noorwegen, bedraagt ongeveer 1400, waarvan het zevende gedeelte door drie geslachten wordt gevormd.

Om praktische redenen — zie Dr. Fop. I. Brouwer artikelreeks „Scandinavische verkenningen, I, II en III” opgenomen in de Natura-jaargang van 1955, Nos. 8, 10 en 11 — laten wij het Noorse plantenkleed, in deze rubriek buiten onze beschouwing en bepalen ons tot de fauna. Zoögeografisch behoort Noorwegen tot het palearctische gebied van het Arctogaea. Er leven verscheidene diersoorten, die in andere delen van Europa ook voorkomen. Het land van de middernachtzon telt echter ook enige tientallen specifieke soorten in zyn inheemse dierenwereld, die in een zevental hoofdstukken naar voren worden gebracht. Deze hoofdstukken zijn als volgt onderverdeeld:

- Hoofdstuk I: Bossen
- Hoofdstuk II: Heiden, moerassen en toendra
- Hoofdstuk III: Meren, rivieren en beken
- Hoofdstuk IV: Fjorden, zee en strand
- Hoofdstuk V: Weiden
- Hoofdstuk VI: Akkers, parken en tuinen
- Hoofdstuk VII: Bergen

Hoofdstuk I: BOSSEN

Volgens de bostypenleer onderscheidt men ook in Noorwegen de geheel of vrijwel natuurlijke bossen van de cultuurbossen. De eerste ontstaan zonder hulp van mensen en zijn meestal gemengd.

Het gemengde bos biedt meer levensmogelijkheden en de fauna is daar rijker dan in bestanden uit alleen naaldbout. Vooral de onderbegroeiing van struiken en allerlei planten biedt een ideaal oord voor een levensgemeenschap.

In de Noorse bossen, die ongeveer een vierde van het land bedekken, leeft de eland (N: elg); het grootste levende landzoogdier van Noorwegen. De stand, die voor een tiental jaren op 5000 stuks werd geschat, is sindsdien gelukkig sterk toegenomen. Dit populaire hert komt vrijwel door het gehele land voor; bij voorkeur in naaldbossen of gemengde bossen, vooral daar waar zich kleine meren en moerassen bevinden. Met zijn schouderhoogte van meer dan twee meter, een lichaamslengte van ongeveer drie meter en een geweispanning van twee meter is het geen elegante, maar toch een zeer imposante verschijning. Het vreemde, donkergekleurde plompe lichaam, dat op onwaarschijnlijke hoge lichtgekleurde poten steunt, waaraan wijd uitgespreide hoeven zitten, waarmee het dier zich gemakkelijk en snel, 50 tot 60 kilometer per uur, kan voortbewegen, zowel in bossen als in moerassen en sneeuw, is krachtig gebouwd. Het gewei van een volwassen stier bestaat uit twee grote schoffels met kleine zijwaarts gerichte draagstangen. Zoals bij alle herten wordt dit gewei in het najaar

De elandstier (N: elgkse), het grootste landzoogdier van Noorwegen.

afgeworpen, om in april weer „volmaakter” te voorschijn te komen. De elandkoe (N: elgku) jongt eens per jaar — in het voorjaar — en werpt na een draagtijd van acht tot negen maanden veelal twee effen roodbruine kalveren. De paring geschiedt in september/oktober.

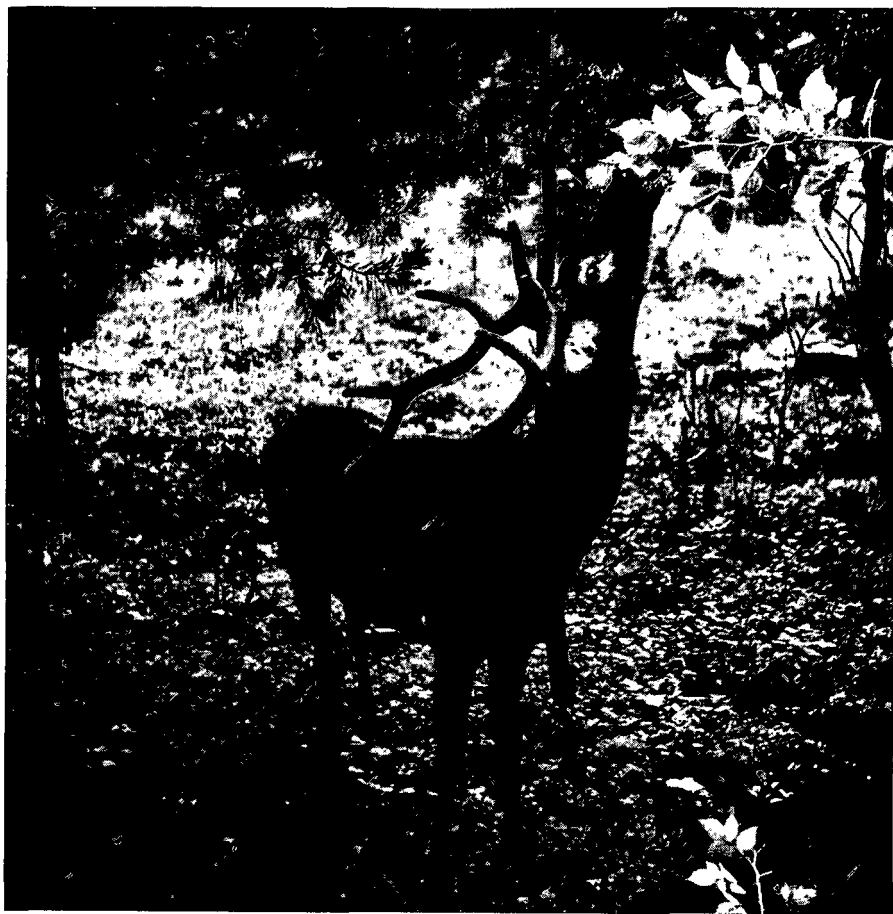
Ook komen er edelherten voor, die over het algemeen groter en zwaarder worden dan ons roodwild. Het edelhert (N: hjort of kronhjort) heeft bij de Trondheim Fjord de noordelijke grens van zijn verspreidingsgebied.

De ree (N: rådyr) breidt zich noordwaarts uit.

In de bossen is de vos (N: rev, raurev of rødrev) zeer algemeen. Verschillende knaagdiersoorten, rosgrijze woelmuis (N: gråsidemus); kleine rode woelmuis (N: rødmus); rosse woelmuis (N: klatremus); berkenmuis (N: bjørkemus of stripemus); boslemning (N: skoglemen) en insekteneters, bosspitsmuis (N: alminnelig spissmus), dwergspitsmuis (N: dvergspissmus), vallen hem ten offer. Al deze kleine zoogdieren maken het mogelijk dat nog meer roofdieren zich er kunnen handhaven. Wolf (N: ulv), das (N: grevling), bunzing (N: ilder), boommarter (N: mår), en lynx (N: gaupe). Dit laatste tot de katachtigen behorende roofdier met zijn langharige, roodachtig-grijze, meer of minder gevlekte pels, grijze zwart bepluimde oren, hoge poten, bakkebaarden en een zwart geringde staart met zwart-bruine punt, jaagt voornamelijk in de schemering na zonsondergang. Krachtige klauwen stellen hem in staat prooidieren, die sterk in grootte kunnen variëren — veelal vanuit een hinderlaag — te overheersen. In mei-juni werpen de vrouwtjes 2-3 jongen na een draagtijd van 10 weken.

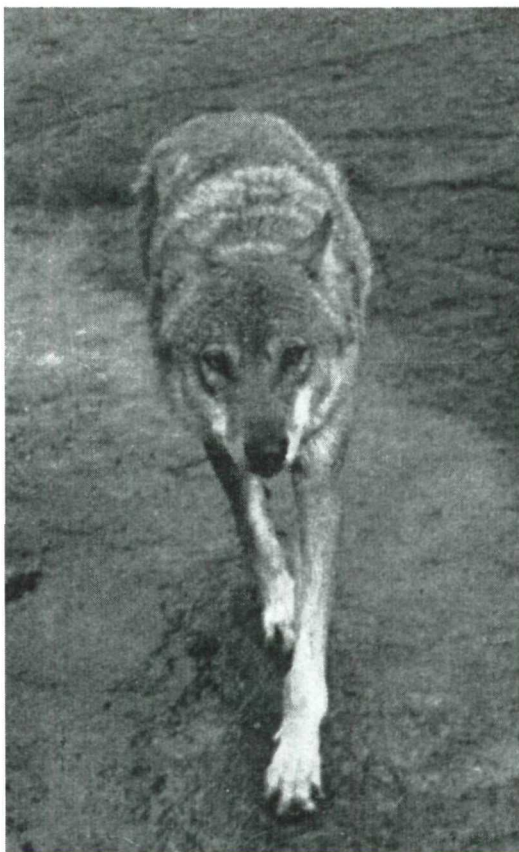
Buiten de paartijd leeft de mannelijke lynx alleen, de jongen blijven lang bij het wijfje. Het hol of leger is meestal in een grote boomholte, in een spleet onder een vooruitspringende rots of in dicht kreupelhout. De levensduur van de los of lynx bedraagt ongeveer 12-14 jaren.

De grote meerderheid der interessante vleermuizenfamilie leeft buiten Noorwegen, wat ons niet verwonderen kan, gezien het grote, dunne en weinig behaarde vliegvlies, waardoor lage temperatuur een sterke afkoeling van het lichaam veroorzaakt. De orde is zeer rijk aan soorten, ca. 1000, waarvan er 9 in Noorwegen voorkomen; in het algemeen tot 60° N.Br. De vier in bosachtige streken voorkomende soorten behoren tot één familie, die der gladneuzen. Deze vier zijn: dwarsoorvleermuis (N: breiøret flaggermus), vroegvlieger of rosse vleermuis (N: storflaggermus), snorvleermuis of baardvleermuis (N: skjeggflaggermus) en franjestaart (N: Natterers flaggermus of børsteflaggermus).

Het edelhart (N: hjort of krophhjort) is één der sierlijkste vertegenwoordigers uit de hertenfamilie.

*De wolf (N: ulv), gevreesd
door zowel mens als dier.*

De Avifauna

Haast geen Noors bos is denkbaar zonder een paar roofvogelsoorten. Tien tegen één dat de eerste „gevederde vrijbouter” waarmee wij kennis maken de havik (N: hønsehauk) is. Zijn kleinere evenbeeld de sperwer (N: spurvehauk) neemt er eveneens een belangrijke plaats in, naast wespendif (N: vepsevåk), slechtvalk (N: vandrefalk) en buizerd (N: musvåk).

De uilen, vroeger tot de categorie „nachtroofvogels” verenigd, zijn met tien soorten in Noorwegen vertegenwoordigd, waarvan zes het bos prefereren. Zowel de grootste soort de oehoe (N: hubro) als de kleinere soorten o.a. laplanduil (N: lappugle), oeraluil (N: slagugle), sperweruil (N: haukugle), bosuil (N: kattugle) en ransuil (N: hornugle), komen hier voor.

In de talrijke wouden is het ook ideaal vertoeven voor de acht soorten tellende spechtenfamilie: groene specht (N: grønnspett), kleine groene specht (N: gråspett), grote bonte specht (N: stor flaggspett), kleine bonte specht (N: dvergspett of liten flaggspett), witrug specht (N: kvitryggspett); drieteenspecht (N: tretåspett), zwarte specht (N: svartspett) en draaihals (N: vendehals of sågauk).

Mezen, boomkruipers en boomklevers ontbreken er ook niet, maar het

aantal soorten is voor de laatste twee groepen zeer beperkt. Het algemeenst zijn zeker wel de mezen. Behalve de koolmees (N: kjøttmeis) komen nog de volgende soorten voor: pimpelmees (N: blåmeis), zwarte mees (N: svartmeis), kuifmees (N: toppmeis), staartmees (N: stjertmeis), bruinkopmees (N: lappmeis). Van de overige groepen zijn tot nu toe alleen de kortsnavelboomkruiper (N: trekryper) en de ietwat forsere boomklever (N: spettmeis) in Noorwegen gesignaleerd.

Ook enkele snippen en ruiters prefereren bosachtig land, waaronder de houtsnip (N: rugde), witgatje (N: skogsnipe), bosruiter (N: grønnstilk), zwarte ruiters (N: sotsnipe) en groenpootruiter (N: gluttsnipe).

Van de familie der kraaien noemen we de vlaamse gaai (N: nøtteskrike) en taiga-gaai (N: lavskrike). Van de vinken, kruisbekken, vliegenvangers, piepers en andere kleine zangers: vink (N: bokfink), haakbek (N: konglebit), kruisbek (N: grankorsnebb), grote kruisbek (N: furukorsnebb), witbandkruisbek (N: båndkorsnebb), bonte vliegenvanger (N: svart og kvit fluesnapper of svartkviten), boompieper (N: trepiplerke), noordse boszanger (N: lappsanger), fitis (N: lauvsanger), fluiters (N: bøksanger) en bosgors (N: vierspurv). Twee min of meer bekende dwaalgasten willen wij niet onvermeld laten: het bladkoninkje (N: gulbrynsanger) en de wiewaal (N: pirol).

De in Nederland welbekende merel of zwarte lijster (N: svarttrost) vinden wij ook in Noorwegen bij de „cultuurvolgers” terug. Oorspronkelijk is de merel echter een bosvogel, zodat wij deze bekende „fluitist” onder deze rubriek plaatsen. Minder thuis in bewoonde streken voelen zich de kramsvogel (N: gråtrost) en de koperwiek (N: rødvingetrost). De grote lijster (N: duetrost) en de zanglijster (N: måltrost) sluiten de rij van lijsterachtigen. De inheemse duivensoorten worden vertegenwoordigd door de algemeen bekende houtduif (N: ringdue) en de holenduif (N: skogdue).

De havik (N: hønsenhauk) op de uitkijk.

Insektenleven

Onder de talrijke gemeenschappen in het bos spelen de mierenstaten — speciaal die van de rode bosmier (N: skogmaur) — een rol van betekenis. Vroeg in het jaar ontwaken de grauwwarte mieren (N: sauemaur) uit hun winterslaap. Hun nest ligt veelal in de grond of in oud hout.

De bloedrode roofmier (N: rovmaur) ontmoeten we veelal in naaldbossen. De reuzenmier (N: stokkmaur of hestmaur) is de grootste in Noorwegen voorkomende mierensoort. Op de grond hebben al deze mierensoorten een sterke belager in de vorm van een larve, die in zelf gegraven vangtrechters mieren vangt, nl. de mierenleeuw (N: maurløve). Het volwassen dier lijkt op een libel, maar de vleugels liggen in rust over het achterlijf. Een genot voor het oog zijn de vlinders. De keizersmantel of zilverstreep (N: keiserkåpe) kan aangeduid worden als een tamelijke gewone dagvlindersoort in de bosgebieden. Een der meest gracieuze Noorse vlinders is de grote ijsvogel of ijsvogelvlinder (N: ospesommerflugl). In ons land wordt dit kloek gebouwd insekt ook wel Nijmeegse kapel genoemd. Het bont zandoogje (N: skogsommflugl) prefereert bosranden en bospaden, waar licht en donker met elkaar afwisselen.

Tot de mooiste Noorse nachtvlinders behoren de nachtpauwogen (N: påfuglspinner). Andere bekende soorten zijn de grote hermelijnvlinder (N: gaffelstjert), dennenpijlstaart (N: furusvermer) en de dennenspinner (N: furuspinner). Tal van vlinders en rupsen vallen ten prooi aan vogels. Groter is echter waarschijnlijk het aantal rupsen, dat te lijden heeft van sluipwespen en graafwespen. Het zou te ver voeren al de soorten die in de bossen voorkomen hier te noemen. Ieder heeft ook dikwijls een speciale gastheer. Bekend is de houtsluipwesp (N: sirexsnylter), de grote rupsendoder (N: sølvflekke gravevps) en de ruige rupsendoder (N: svarthåret gravevps). Tenslotte ontmoet men ook nog de reuzenhoutwesp (N: kjempetreveps), de vliegendoder (N: bakkeveps), de gewone snuittordoder (N: sandveps) en de glanzende spinnendoder (N: kongrojeger), een gevreesde vijand van de grote wolfspin (N: stor ulvedderkopp), een spinnensoort die geen web maakt, zoals de alom bekende kruisspin (N: korsedderkopp), die men steeds ontmoeten kan.

We treffen hier kevers aan, die in de schors van bomen leven. Zeer bekend zijn de grote dennescheerder (N: stor margborre), de kleine dennescheerder (N: liten margborre) en de letterzetter (N: typograf). Kortom alle soorten komen hier voor. Van de meikever (N: kastanjeoldenborre) tot de fraaie neushoornkever (N: nesehornbille) toe. Verder vragen wij de aandacht voor enige boktorren, die niet erg gezien zijn bij de boseigenaren, wegens de schade toegebracht aan loof- en naalddhout. Een prachtige tor is de populierenbok (N: ospedreper of poppelbukk).

Tot slot noemen wij nog even de grote dennensnuittor (N: grånsnutebille) en het rolrond vliegend hert (N: valsehjort), twee zeer mooie kevers.

J. O. Wouda